

Fel kell venni a harcot a lakosság körében még ma is élő helytelen nézetek ellen, amelyek nehezítik a cigányok beilleszkedését, társadalmi, gazdasági és kulturális felemelkedését.

Intenzív felvilágosító munkát kell folytatni mind a cigányok, mind a lakosság más rétegei között. Ebben, valamint a cigányok politikai és kulturális nevelésében a Hazafias Népfront mellett vegyen részt a Magyar Nők Országos Tanácsa, a Vöröskereszt, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, valamint a sajtó, Rádió, Televízió is.⁵⁰

KIS JÁNOS – KŐSZEG FERENC

Beszélő-beszélgetés a Szeta kezdeményezőivel

Beszélő, 4. évf. (1985) 1. sz. (12. sz.) 11–25.

A szervezet 1979 októberében jött létre azzal a céllal, hogy felhívja a figyelmet: a kormánypropaganda állításaival szemben a szocializmusban létezik szegénység. A SZETA-t a Szabad Demokraták Szövetsége elődszervezetének tekinti. Az alapító tagok jelentős része Kemény István szociológus tanítványainak köréből került ki, aki 1969 és 1972 között folytatott cigány- és szegénységvizsgálatokat. Kemény kutatásai eredményeként először hívta fel a figyelmet a szegények helyzetére. 1980 márciusában született meg a SZETA első hivatalos dokumentuma, amely a magyarországi szegények támogatását kérte a lakosságtól. Később a mozgalomhoz többen csatlakoztak, a szociálisan érzékeny, a társadalmi igazságtalanságokra fogékony, vagy politikai indítatásból ellenzéki érzelmű emberek közül. Aktivistaként pénzt, ruhát gyűjtöttek, segélycsomagokat készítettek, az alap javára kulturális rendezvényeket szerveztek, amelynek bevételeit segélyezési célokra használták. Bár a SZETA mindenekelőtt karitatív szervezetként definiálta magát, léte közvetetten politikai tartalmat hordozott. A legalitás határán mozgó autonóm szervezet volt, amely nem volt hajlandó betagozódni a Hazafias Népfront alá. Példát mutatott arra, hogy az autonóm társadalmi cselekvésnek még a diktatórikus szocializmusban is vannak lehetőségei Nyíltan beszélt arról, hogy a szocialista társadalomnak is vannak elesett csoportjai, ami nem fért bele az uralkodó MSZMP ideologikus társadalomképébe. Emiatt az állambiztonság megfigyelés alatt tartotta a SZETA-t, a hatalom részéről a szervezet tagjai nem egy alkalommal ki voltak téve a hatóságok zaklatásainak, egy részüket rendőri figyelmeztetésben részesítették, utasításba adták a kutatási intézeteknek, hogy a SZETA tagjai semmiféle szociálpolitikai tárgyú kutatásban nem vehetnek részt.

50 A határozat további pontjai a konkrét intézkedéseket tartalmazzák.

Jelen Vannak: Havas Gábor, Lengyel Gabriella, Nagy András, Solt Otília (SZETA) – Kiss János, Kőszeg Ferenc (Beszélő)

1984. november 15-ét írunk. Öt éve már, hogy létrejött a Szegényeket Támogató Alap. Hogyan került sor a SZETA megalapítására?

SOLT: Némi túlzással azt mondhatnám, hogy a SZETÁ-t a szegények alapították. Vagyis két nagyszájú, a gyerekei mindennapi kenyeréért és fűtött szobájáért hadakozó budapesti szegény asszony. A SZETA magvát alkotó szociológusok, mi, akik itt ülünk és még néhányan, többek között szegény Matolay Magdi, a Kemény István⁵¹ féle nagy vizsgálatokban – a szegényvizsgálatban, cigányvizsgálatban, munkásvizsgálatban – iskolázódtunk a 70-es évek elején, és Kemény példáját követve az első perctől belefolytunk a munka közben megismert családok életébe. Szerény lehetőségeinkhez mérten segítettünk intézni nekik az ügyeiket, és baráti körünkből gyűjtögettünk ruhát a gyerekeiknek. Néhány ilyen kapcsolat tartósan fennmaradt. [...]

SOLT: Ezek persze borzasztó nagy szavak, a „szegénység”, a „társadalom”, a „közvélemény” mikroszkopikus méretű darabkára gondolhatunk. Úgy gondoltuk a legelnyomottabb, a legkizsákmányoltabb rétegek melletti egyéni elkötelezettségünk mellé most felsorakoztatjuk mások segítő készségét és talán elkötelezettségét is. Pénzt fogunk gyűjteni, mert a szegényeknek mindenekelőtt pénz kell. [...]

Mindez úgy hangzik, mintha a szegények megsegítését a SZETA kezdeményezte volna Magyarországon. Pedig egyházi körökben (nemcsak kisegyházakban) régen is folyt karitatív munka. Mi a viszonyotok ehhez a tevékenységhez? Mi újat hozott – hozott-e újat – az egyházi tevékenységhez képest a SZETA?

NAGY: [...] A mi karitatív munkánk csak annyiban különbözik az övékétől, hogy ők – nem mindig, de általában – a gyülekezeten belül igyekeznek segíteni. A SZETA viszont mint világi és liberális érzelmű társulás, vallási felekezetre való tekintet nélkül igyekszik felkutatni és támogatni az ország legszegényebbjeit. De ezzel legfeljebb kiegészítjük, nem helyettesítjük az egyházak munkáját. [...] Lényegi különbség viszont, hogy az egyházak inkább csendben, diszkréten dolgoznak, mi pedig elsősorban azt akarjuk elérni, hogy a szegénykérdés a nyilvánosság elé kerüljön. Fel akartuk hívni rá a figyelmet, hogy a hivatalos állítások a dacára a hagyományos szegénység tovább él a mai magyar társadalomban. Hogy még ma is hatalmas tömegeket érint, és valaminek történnie kell, mert a hivatali rutinra alapozó állami szociálpolitika nem mutat a megoldás irányába.

Tehát a társadalmi jótékonykodásnak kell magasabb szintre kerülnie?

NAGY: Soha nem képzeltük, hogy a helyzet magánszemélyek adakozásával befolyásolható. Végeredményben államosított társadalomban élünk, ahol az anyagi

51 Kemény István (1925–2008): Széchenyi díjas szociológus. Pályáját 1947-ben még a Teleki Pál Tudományos Kutatóintézetben kezdte. 1970–73 között az MTA Szociológiai Kutatóintézetében dolgozott, majd publikációs tilalom alá helyezték. Ezután 1977-es emigrálásáig szabadfoglalkozású kutatóként dolgozott. A rendszerváltás után visszatért Magyarországra. Volt a Magyar Szociológiai Társaság elnöke, alelnöke, az MTA Szociológiai Intézetének tudományos tanácsadója.

források a hivatal kezében vannak. Azt reméltük azonban, hogy ha fel tudjuk kelteni a közvélemény figyelmét, ha megindul valamiféle társadalmi mozgolódás a szegényügy területén, akkor az a hivatalokra is hatással lesz. Érezzenek valamiféle odafigyelést és nyomást az állam emberei! És közben gyűjtögetünk és elosztunk. Ez mindenképpen hasznos dolog és megfoghatóbb, mint arról vitatkozni, hogy a szocialista fejlődés automatikusan megoldja-e a szegénység problémáját. [...]

Hogyan lett az 1979 novemberében elindult kísérletből SZETA?

SOLT: Politikailag igen óvatosan kezdtünk. Fontosnak tartottuk, hogy ne lehessen azonnal megfojtani bennünket, mint „illegális szervezetet”. Különösen 1979 óta ugyanezt a játékot próbálta játszani minden autonóm csoportosulás, a Dialógus, a Duna-kör...

HAVAS: Felmerült az is, hogy próbáljuk meg a csoportunkat legalizálni. Hónapokig folytak a viták, hogy ne adjunk-e be egyesületalapítási kérvényt az illetékesekhez. Ezt végül azzal vetettük el, hogy még mindig jobb nem engedélyezett szervezetnek lenni, mint betiltott szervezetnek. [...]

SOLT: Ezek után megszületett a Felhívás a magyarországi szegények támogatására c. röpirat, benne neveztük először magunkat Szegényeket Támogató Alapnak. A felhívást 1980. márciusi dátummal bocsátottuk ki. Nyolcan írtuk alá: Havas Gábor, Iványi Gábor, Lengyel Gabriella, Matolay Magdi, Nagy András, Nagy Bálint, Pik Katalin, meg én. [...]

HAVAS: Abban az időben Magyarországon ezt a szót, hogy „szegény” hivatalosan nem lehetett használni. Emlékezetes, hogy Keménynek valamikor 1970 táján volt egy előadása az Akadémián, amikor használta ezt a szót, és ez a tabuszegés volt az elindítója annak a folyamatnak, amelynek a végén Keményt kiseprűzték a magyar szociológiából. A témával foglalkozó hivatalos jelentéseket néhány példányban, szigorúan titkosítva „forgalmazták” a hivatali és pártapparátus felső régióiban. A KSH-nak volt egy ilyen anyaga, meg azt hiszem az OT-nek is. De még ezek a titkosított anyagok sem írták le azt a szót, hogy szegény. A legjobb esetben is csak többoldalas „hátrányos helyzetről” beszéltek. Ennek megfelelően a magyar szociálpolitika sem vett tudomást a szegényekről. Semmi olyan intézménye, juttatási formája, törekvése nem volt, ami kifejezetten és egyértelműen a szegénység és az ezzel összefüggő problémák kezelését célozta volna. [...]

Mire hivatkoztak, akik kifogásokat emeltek a SZETA ellen?

HAVAS: Elsősorban a közkézen forgó szegényellenes ideológiákkal jöttek: ez a rendszer gazdasági prosperitást hozott (még 1979–80-ban vagyunk!), aki megteszi a magáét az boldogul. Tehát ha valaki szegény, az maga tehet a helyzetéről. Külön sokat hallottam a cigányokról: a legtöbb szegény cigány, ők aztán nagyon is vétkesek lehetetlen helyzetükben. Ezeket olyanok is mondták, akik egyébként adakoztak. Azok, akik nem adtak, a legkacifántosabb dolgokkal álltak elő. Voltak illusztris értelmiségiek, akik azt mondták, Magyarországon ez a probléma nem lényeges, ha már alakul

autonóm szervezet, akkor a határon túli magyarok problémájával foglalkozzon. Más azt fejtegette, hogy talán létezik anyagi nélkülözés is Magyarországon, de az igazi probléma a kulturális szegénység. Széles rétegek hirtelen meggazdagodtak és ehhez a gazdagsághoz nincs megfelelő kultúrájuk. Életmódjuk torz és primitív, hiányoznak belőle a valódi értékek – ezt a problémát kellene megoldani.

LENGYEL: Azt is gyakran mondták, hogy a segélyezés demoralizálja a szegényeket. Ha ellenszolgáltatás nélkül pénzt kapnak, még úgy se fognak dolgozni és a helyzetük nem változik. Volt olyan ellenérv, hogy az így összegyűjtendő pénz nevetségesen kevés, ezért nem érdemes olyan nagy hűhót csapni.

SOLT: A reformértelmiségiektől azért kaptuk meg a magunkét, mert olyan illúziót keltünk, hogy a szegénység magánkezdeményezésből, önkéntes jótékonykodással megoldható, holott csakis állami eszközökkel lehet segíteni rajta. Tehát nem jótékonykodni kell, hanem reformjavaslatokat kidolgozni. Radikális ellenzőink pedig azt mondták, hogy ők ugyan egy büdös vasat sem adnak egy ilyen lagymatag társaságnak, mint a SZETA. Mert hiszen ők a jövedelmükből adót fizetnek az államnak, hát a SZETA inkább robbantson benzines palackot a Parlament előtt, és harcolja ki, hogy az állam többet fordítson az adókból szociális célokra. Mi ehelyett egyszerűen elfogadjuk a szociálpolitika diszfunkcionális intézményrendszerét. Elhangzott persze az is, hogy nem jótékonykodni kell a szegényekkel, hanem forradalmasítani őket. Bezzeg a kommunisták annak idején is megmondták, hogy a szegénység csak a társadalom radikális átalakításával szüntethető meg!

Befejezésül még egy kérdést. Beszélgetésünk elején sok szó esett azokról a vitáitokról, hogy ellenzéki politikai szervezet legyen-e a SZETA. Végül is milyen szervezet lett? Mi a viszonya politikához, az ellenzékihez?

LENGYEL: Azok között voltam, akik a végsőkig ragaszkodtak ahhoz, hogy a SZETA még véletlenül se tűnjön politikai csoportosulásnak. SZETA-beli tevékenységemet egy cseppet sem érzem ellenzéki, vagy nem ellenzéki politizálásnak, hanem egyszerűen szakmám nem hivatalos gyakorlásának. Sokan csatlakoztak hozzánk olyanok, akik csak is jótékonykodást látnak a kezdeményezésben. Féltém őket, egy érdeklődő ismeretlent nem vihetünk bele a politizálásba, ahová ő nem akart menni eredetileg. Ez az aggályoskodás addig tartott, míg a rendőrség nem közölte velem egyértelműen, nyomtatékosan és ismételten, hogy illegális ellenzéki szervezet tagja vagyok. Nem a véleményem, az óhajom változott meg, egyszerűen nyilvánvalóvá vált számomra, hogy bárminek szánjuk a SZETÁT, a hatóságok mindenképpen ellenzéki szervezetnek tekintik. A rendőrség számlájára írom, hogy a SZETA nevének ma politikai felhangjai vannak. Ha én az ellenzéki nézeteimmel akarok fellépni, akkor kimegyek egy táblával az utcára, vagy megírom a véleményemet a szamizdatban, de nem bújok mások nyomorúsága mögé. A SZETÁ-nak szerintem elvileg semmi köze az ellenzékhez, akármilyen beállítottságúak legyenek is a képviselői: független polgári kezdeményezés a szociálpolitika korrigálására.

NAGY: Mint ellenzékinek személyes elvárásom az egypártrendszerű diktatúrától az, hogy szűnjenek meg, adják át helyüket a politikai ember normális állapotának

jobban megfelelő demokráciának és pluralizmusnak. Ami szorosan politikai, azt az egy párti diktatúrák csak rosszul csinálhatják. Ebből nem következik azonban az, hogy az alsóbb funkciókat, mint például a szociálpolitika, szintén rosszul kell csinálniuk. Nagyon valószínű, hogy a független érdekképviselőt híján ezt sem csinálják jól. Teoretikusan azonban el tudom képzelni, hogy olyan szociális technikákat, elosztási, segélyezési eljárásokat alakítsanak ki, amelyek vetekszenek a demokrácia megoldásaival. Ilyen értelemben egy magát szociálpolitikai keretek közé záró társulás, amilyen a SZETA, elvileg nem kell, hogy frontálisan szemben álljon a politikai berendezkedéssel. Az ellentét, hogy úgy mondjam, nem antagonisztikus. Más kérdés, hogy a totalitárius építmény fenntartója különösképpen hajlamos arra, hogy az itt maradt afro-ázsiai szegénység szemét kiűtő, orrát is facsaró testi valóját ideologikusan nem kívánatosnak, ezért nem létezőnek minősítse. [...]

Demokratikus társadalomban a SZETA a maga céljaival és módszereivel tökéletesen érdektelen, ismeretlenségre ítélt csoportoska maradna. A mai Magyarországon elkerülhetetlen politikai képződménnyé válik. Ez nem belőle a SZETÁ-ból, hanem a totalitárius politikai környezetből adódik.

Antall József a késő Kádár-rendszer társadalmáról

In: Antall József: Kései memoár. Publikálatlan interjúk.
Budapest, 2013, Corvina. 87–94.

Antall József (1932–1993) tanár, muzeológus, politikus, miniszterelnök. Az ELTE BTK-n szerzett magyar–történelem szakos tanári diplomát. 1956-ban diákjaival együtt vett részt a tüntetéseken, az Eötvös Gimnázium Forradalmi Bizottsága elnökévé választották, részt vett a Keresztény Ifjú Szövetség és a Független Kisgazdapárt újjászervezésében, tervet készített a politikai kibontakozás feltételeiről. 1959-ben politikai magatartása miatt eltiltották a tanítástól. 1964-től dolgozott a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyv- és Levéltárban, hamarosan annak igazgatója lett. A rendszerváltás folyamatában a jobbközép politikai erők megszervezésére törekedett, 1989-től ezeket csoportokat igyekezett integrálni az európai kereszténydemokrata szervezetekbe. Az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásokon az MDF-et képviselte, 1989. október 21-én megválasztották a párt elnökévé. Az MDF 1990-es választási győzelme után május 23-án lett miniszterelnök. Pártja koalíciót kötött az FKgP-vel és a KDNP-vel.

A nomenklatura az MSZMP káderhatásköri listáján szereplő pozíciók jegyzéke, de a rendszerváltás utáni szakirodalomban a politikai hatalmat gyakorlók személyi körét is értették alatta. Nem azonos az elit fogalmával: míg az elit tudás és tehetség alapján spontán kiválasztódáson keresztül rekrutálódik, addig a nomenklatura tagjait politikai szempontból választják és nevezik ki. A nyolcvanas években kb. 30–40 ezer ember tartozott ebbe a körbe. (pl. a Központi Bizottság, a Politikai Bizottság,